

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНАТА ПСИХОЛОГИЯ. ОСНОВНИ АВТОРИ И ШКОЛИ

Съществува вечния въпрос за природата на човека. Правилният отговор изисква да се отговори на множество фундаментални за същността на човечеството от рода на: Егоистични ли са хората по своята същност и какви техники и механизми са необходими за подлагането им на обучение, морализиране или социализация? Кое е първично – индивидът или общността - от отговора, на който въпрос следва кой на кого е “дръжен да служи и се подчинява” - държавата, обществото, класата, страта и т.н. на човека или индивида на колективните общности. Това е необходимо за да се подпомогне животът им в групи, общности и държави. Ако от друга страна човешките същества са социални “ по природа “, единствено добрите или лошите влияния могат да ги направят по-социални или антисоциални хора.

И накрая- въпросът за това дали представителите на двата пола са свободни или са водени от природни или социални сили при своето различно самоусещане.

На тези и хиляди подобни въпроси са дадени най-разнообразни и често пъти противоположни отговори, които в своето единство формират богатството на Социалната психология като научна дисциплина. В хода на търсените отговори хората си изясняват каква наука е тя: “млада” или “стара”, как е възникнала и какво представлява? Могат ли нейните знания да бъдат полезни за всички хора, или са завещани само на “определени избранници”? По какъв начин да се използват в живота? Какво всъщност е човешката психика? Възможно ли е човек да влияе върху психиката на друг човек? А върху своята собствена???

1. ВЪЗНИКВАНЕ НА СОЦИАЛНОПОЛИТИЧЕСКАТА ПРОБЛЕМАТИКА. АВТОРИ.

Живият човек се състои от тяло и дух. Психологията е наука за душата. Тялото като върховна ценност в живота е символ на волята за живот, а душата е самият живот. Човек не се ражда с вградена програма. Психологията изучава развитието през различни периоди от живота му: как психични явления и дейности определят външното поведение на човека, както и отношението му към предметния и социален свят в който живее. За да опознае света, човек не може да разчита само на външните въздействия върху себе си. Трябва да е активен. Да осъществява активни познавателни действия и

да ги усвоява от най-ранните си детски години, когато чрез общуването си с възрастните се запознава с опита на човешкото общество. Какво прави човек, когато възприема: "вижда и чува", когато мисли и разбира, когато запомня и си припомня? Тези познавателни действия (разглеждане, обмисляне, слушане), тяхната същност и структура, тяхното усвояване и прилагане са включени в общия ход на човешкия живот. Те ни ориентират в условия, в които се налага да действаме, изразяват нашето отношение към предмети и събития които ни заобикалят, целите, които се поставят в трудовата и творческа дейност. Представата на човека за "Другия", както и за "цели" социални групи; разбирането на действията на "Другите" - на техните намерения и чувства, чрез общуването се усвоява социалния опит и проявите на това общуване между хората се изучава от клонове на социалната психология.

Човекът е творец на собствената си съдба и развитие. Овладейвайки сътворените от човечеството обществени форми той изгражда своята психика. Главното, по което човешката психика се отличава от психиката на животното, е в това, че: „ Животното не може да направи нищо безсмислено, на това е способен само човекът”(А. Хеоб). Човешката наследственост и социална среда са необходимите условия за развитието на неговата психика, а трудът е началото на господството на човека над природата, благодарение на който възникват и се развиват съзнанието и съзнателната му психика. Човек живее в свят на значение и ценности. Неговото отношение към света на другите и към собствения си свят се изразява чрез речта. Дейността му се предопределя от определени мотиви и цели.

Първите текстове по СП са откъси от съчинения; дори и цели съчинения в Дълбока Древност. По известни автори и техните съчинения са:

- Теофраст (Древна Гърция) – „Характери”
- Древен Китай – Конфуций
- Сенека (Древен Рим) – „Психология на силната личност”

В Древна Гърция Платон изтъква първичността на обществото (държавата над индивида), който за да стане социален следва да бъде обучен и да получи образование под наблюдението на авторитети.

За Аристотел човекът е социален по природа. Това доверие към природно социалното облекчава съвместния живот на хората.

За Хегел държавата не само е крайната форма на обществото, но тя е и превъплъщение на обективния социален разум, в който индивидуалният разум е активен участник.

Следвайки него Маркс развива теорията за обществото, според която икономическото равнище на дадено общество, производството и разпределението, разделянето на обществото на класи и борбата между тях създават условията за социален и индивидуален живот.

В средата на 17 век английският философ Томас Хобс обяснява междуличностните и международните конфликти, състезанието и връзките между хората с наличието на основния човешки мотив - стремежът към власт.

Един век по-късно, Дж. Бентън разкрива, че цялостното човешко поведение се мотивира от стремежа към удоволствие.

Ч. Дарвин разкрива човека като социално животно което развива способност да се приспособява физически, социално и умствено към променящата се среда, част от която е социална.

По-късно Спенсър се опитва да популяризира "Теория на еволюцията" в социалните сфери като я свърже с хедонистичния принцип на Бентън. Онова, което носи удоволствие и се повтаря, ще се запази и ще остане, а което не носи удоволствие, ще изчезне.

В съвременния смисъл на думата социалната психология тръгва от две основни течения:

- от народопсихологията;

- и от психология на тълпата.

Народопсихологията като термин включва сравнителните исторически, социални и културни психологии. Тя е прототип на немската социално психологическа мисъл от XVIII, XIX и XX век. Германският контекст определя интереса преди всичко към политическото, социалното и културното развитие на човека като основа за социалния и индивидуален разум.

Създателят на индивидуалната експериментална психология Вилхелм Вундт (1832- 1920 г.) горещо приема народопсихологията като равна и допълваща психологическа наука. Той смята, че чисто индивидуалната и експерименталната психология не обхваща изцяло предмета на психологията.

Народопсихологията първоначално изглежда като сравнително историческо изследване на обективните продукти на социалните или колективни взаимодействия между хората - на езика, на митовете, на традициите. По-късно централен въпрос за нея стават взаимоотношенията на индивидите помежду им.

Второто течение на съвременното развитие на социалната психология или психология на масите е извънредно сложно за проследяване. То се основава на принципите на внушението, на умствената зараза и патологичните отклонения.

През XVIII в. Фридрих Антон Месмер (или Франц Месмер - немски лечител, открил и практически използвал човешките флуиди, които нарекъл животински магнетизъм. Някои го считат и за родоначалник на съвременната [хипноза](#) и косвено на [психоанализа](#)) е бил в състояние да докара хората до транс като е твърдял, че контролира универсалната животинска сила или магнетизма, с помощта на които той е могъл да "подобри" живота и здравето на хората.

За начало на социалната психология в нейния модерен вариант може да се приеме 1908 г. когато излизат от печат първите два учебника по дисциплината СОЦИАЛНА

ПСИХОЛОГИЯ - единият със заглавие “Социална психология” на Е. Рос и вторият, със заглавие “Въведение в социалната психология” на Д. Макдугъл.

Първият учебник разглежда идеята за колективния мозък, за поведението на тълпата, за социалната психология и др.

Във втория учебник се разглеждат инстинктите, които лежат в основата на мотивацията за социално поведение; отделя се внимание на влиянието на физическата и социалната среда за мислите и действията на хората.

В периода след Втората световна война се забелязват две основни промени в методологическото оформяне на социалната психология. От повече поведенчески, бихейвиористичен поглед, към повече когнитивно познавателен; и от по-широките към по-тесните теоретични модели, наречени още теории със среден обсег на действие.

Поведенската психология се развива много широко и става известна като американски продукт. Единствено в САЩ социалната психология се институционализира, поради което повечето европейски социални психолози след Втората световна война се обучават и подготвят там. В Европа отделни изследователи започват да се интегрират помежду си благодарение на контактите и връзките с американските си колеги. Дори Европейската асоциация по експериментална социална психология, която е създадена през 60-те години е дело на американския комитет за изследвания по социална психология, чийто президент по това време е Л. Фестингер. За разлика от американските си колеги европейските учени разглеждат с по-голямо внимание въпросите за конфликта и кооперирането между хората, за философията на науката, расовите и етническите проблеми и др.

В традиционната социална психология социалният свят на индивидите е заменен от няколко непознати, с които те работят в лабораторните експерименти. Днес социалната психология се нагърбва с задачата да включи разглеждането на взаимоотношенията между индивидуалното психично функциониране и широката гама от социални процеси, които го оформят или се оформят от него. Учените се интересуват от естествените взаимоотношения на хората, от връзките между майката и детето, между приятели и партньори, между съпрузи. Вълнуват ги проблеми на социалните и икономически системи, на детската познавателна система, на социалните разграничения в научната общност, на безработицата, религията, идеологията, груповите процеси и

междугруповите отношения.

Поведението на субекта на действие е социално по произход, колективно по природа и свързано със социалния свят в който живее. Индивидуалната дейност не само е породена или е насочена към други човешки същества, но тя отразява обществото, в което живее. Защото човек действа като представител на дадена социална категория. Той се нуждае от нея, използва тази категория и по такъв начин си осигурява социална идентичност

и

самооценка.

Това са вижданията на съвременните представители на европейската социална психология. Такратко ще се запознаем с най-известните социални психолози в последните десетилетия.

Първият учен получил приживе признание е германски философ и социолог Георг Зимел – професор, виден представител на „философията на живота“. Той е роден на 1 март 1858 г. в Берлин. Плодовит автор и блестящ лектор, Георг Зимел дълги години чете лекции по логика, етика, история на философията, социология и социална психология. Творчеството му като цяло е многостранно. Составил е ценни произведения в областта на философията на културата, етиката, естетиката, епистемологията и др. В тях се е стремил да постави нови проблеми или вече поставени проблеми да види и представи под нов ъгъл. Поради това начинът му на мислене е оценяван като “импресионистичен”, а от своя страна стилът му на изложение притежава елементи на есеизъм.

Основните си социологически трудове Зимел пише през периода 1894 -1908 г.. През 1894 г. излиза статията "Проблемът на социологията", в която авторът обосновава социологията като наука. През 1898 г. излиза статията "Към социологията на религията", а през 1900 г. - "Философия на парите". Парите са както "символ", така и "реално действителен носител" на прехода от света като субстанция към света като релация. Две години по-късно в есето "За спасението на душата" Зимел изгражда тезата, че християнското понятие за спасение се характеризира с "пълно индивидуализъм".

Със статията си “Големите градове и духовния живот” от 1903, Зимел пръв поставя проблематиката на социологията на града. Освен за социологията на града, Зимел е предходник за по-късната ролева социология, въпреки че не употребява изрично понятието социална роля.

„Как е възможна историята?“ така Зимел поставя въпроса за историята и за обществото по подобие на знаменития Кантов въпрос „Как е възможна природата?“. Отговорът му до известна степен се свързва с „историческия реализъм“ Историята е такава каквото е било“. Историческата реалност сама по себе си е немислима без участието на човешкия дух, благодарение на който тя се твори. При поставянето на въпроса „Как е възможно обществото?“ Зимел анализира елементите, в случая индивидите. Отделният индивид, когато навлиза в процес на социация с друг индивид, няма изчерпателна представа или понятие за него, както и за себе си като индивид, а при характеризирането на другите в своето съзнание си служи с определена генерализация, която може да се или конкретизира, или коригира в по-нататъшния процес на емпиричното взаимодействие. Следователно реалната социация се обуславя от априорните знания на самите участници в нея.

Човешкият индивид не е напълно абсорбиран в обществото, той едновременно се намира и в обществото, и извън него. Според Зимел индивидът се разглежда като точка на свързване на социалните нишки, а личността се свежда до основна форма на социални връзки. Той вижда социологията като „нов метод, изследователско средство, с чиято помощ по нов път се доближаваме до явленията“. Самата социология Зимел метафорично определя като „геометрия на социалния живот“ и също като „граматика на социалния живот“.

В края на XIX и началото на XX век се създават различни теории за "Социологията на масите" и "Психологията на масите". Въз основа на тях по-късно се формулираха концепциите за „масово-то общество“, за „масовата култура“ и т.н. Разработените идеи бяха насочени към изясняване природата на масите и тяхната социално-икономическа роля. Бяха публикувани „Законите на подражание-то“ (1890 г.) от Габриел Тару, „Престъпната маса“ (1893 г.) от Сумико Сикеле, „Психология на масите“ (1895 г.) от Гюстав Льобон, „Бун-тът на масите“ (1930 г.) от Хосе Ортега-и-Гасет и др. Общото, кое-то ги обединява е, че те провъзгласяват настъпването на нов век в историята на човечеството – векът на масите. Съдбата на народите се определя вече не на „княжески“ съвещания, а в душата на масите. Всички автори стигат до твърдението за кръговрата на културата и правят песимистичния извод, че „навярно възходът на масите означава един от последните етапи на културата на Запада“ (Льобон), след което обществото отново ще се върне в епохата на варварството. Масите притежават само силата на разрушението. Тяхното господство винаги означава едно стъпало на разпадане и разрушение.

Максимилиан Макс Вебер (1864-1920) поставя началото на т.н. „социална история“ в

Германия и историческата социология в англоезичния свят. На социологична основа той историзира всички науки за човека (в това число икономическата и правната).

Основните предметно-теоретични области на неговото творчество са: политическото господство, икономиката, правото, религията, социологическата проблематика на действията на социалните слоеве, социалните общности и социалните отношения въобще. Обединяващи теми в това разнообразие от изследвани проблеми са интересът към Западното общество и по-специално към неговия рационализъм във всички сектори на живота.

Изходното начало на Веберовото творчество се явява търсенето на причините в силите, по които съвременните общества се различават от известните в историята и появяващите се нови в други части на света. Това е основата на Веберовата социология на политиката и религията, и на политическата власт. Той търси различията, а едновременно с това и взаимната връзка между трите основни сфери на обществения живот: сферата на властта, сферата на икономиката и сферата на ценностите. В неговия анализ на политическите отношения се акцентира на съществуващите зависимости между отделните елементи на властта: политическият аспект (аспект на управление) и нейната легитимация (аспект на ценности и аспект на култура). Централният проблем в теорията на М.Вебер е господството, което той отличава от властта в общия смисъл основана на икономическата сила (власт).

Друго известно име в областта на СП е това на Абрахам Маслоу. Той е роден на 1.04.1908г. в Бруклин (Ню Йорк)- в семейството на евреи, емигрирали от Русия. Контактите му в Колумбийския университет с такива световноизвестни величия като Ерих Фром, Адлер, Карен Хорни и др. психолози формират хуманистичните му възгледи. В началото на 60-те години на 20 век с цел да се създаде теоретична алтернатива на бихевиоризма и психоанализата Маслоу въвежда термина "хуманистична психология". Последната утвърждава, че единствено човек може да конструира своето поведение и жизнен опит. Той е мислещо същество, което преживява решава и свободно избира измежду предоставените възможности своите действия и е отговорен за тях.

В изследването и изучаването на човешката личност Маслоу обръща сериозно внимание на мотивацията на човека. Според него той е мотивиран да постигне лични цели и това придава значение и осмисленост на живота му. Той е "желаещо същество" което рядко достига състояние на удовлетворение, винаги когато една потребност е задоволена на нейно място се появява друга която насочва усилията и вниманието му. Потребностите са

вродени или инстинктни и са йерархически подредени. Маслоу изразява тази йерархия, като подрежда потребностите пирамидално по следния начин:

За да се проявят (да се осъзнат и започнат да мотивират) потребностите от по-горните етажи, доминиращите потребности, разположени в основата на пирамидата трябва да бъдат повече или по-малко удовлетворени. Не е възможна появата на по-висши потребности, ако някоя от по-низшите не е задоволена. Колкото по-високо стигне човек в тази йерархия толкова повече индивидуалност, човешки качества и психично здраве демонстрира той.

В така изразената йерархия може да има изключения. Според Маслоу творческите личности например, могат да творят независимо от социалното си положение и затруднения. Хора със силно изразена ценностна система и идеали не престават да ги отстояват дори най-ниско разположените им потребности (физиологичните) да са незадоволени. Също така е възможно някои да създадат своя собствена йерархия на потребности в зависимост от особеностите на характера.

Потребностите се появяват и задоволяват постепенно. Възможно е да има едновременно частично удовлетворяване на една и частично неудовлетворяване на друга потребност.

Според Маслоу средностатистическия човек удовлетворява своите потребности в следното съотношение: 85% - физиологическите; 70% -безопасност и защита; 50% любов и принадлежност; 40% самоуважение; 10% самоактуализация.

Маслоу разглежда от два вида потребности. Д – потребности – мотиви на дефицита – те са свързани с физиологичната потребност и потребността от безопасност. Тяхното отсъствие предизвиква болка, присъствието им я предотвратява, а възстановяването им я излекува. При определени сложни свободно избираеми условия човек предпочита да ги удовлетворява. Дефициарната мотивация е насочена към промяна на съществуващите условия които се възприемат като неприятни, фрустриращи или предизвикващи напрежение.

Б – потребности – мотиви на битието (метапотребности). Те възникват след

удовлетворяване на Д – потребностите. Базира се на следните качества:

- цялостност (единство, интеграция, стремеж към тъждество).
- съвършенство (необходимост, справедливост, точност, уместност, правосъдие).
- завършеност (финал, утвърждаване, съдба).
- закон (справедливост, ред, законност, дълг).
- активност (подвижност, спонтанност, саморегулация).
- богатство (диференциация, сложност).
- простота (честност и откритост).
- Красота, доброта, уникалност и др.

Маслоу се опитва да валидизира своята теория за потребностите. Концентрира се обаче само върху изследването на процеса на самоактуализация. Поради неточни теоретични формулировки в теорията му се появяват някои затруднения: той не изяснява до колко трябва да е задоволена нисшата за да се появи следващата по-висша потребност. Също така не доказва, че метапотребностите стават доминиращи след като се удовлетворят базисните.

Най – последователно концепцията за мотивация в рамките на доктрината за „човешките отношения“ е разработена от професора в школата на мениджмънта при Мичиганския университет Дъглас Макгрегър. Той доказва, че развитието на организацията се забавя поради влиянието на цяла серия погрешни представи за мотивите на поведението на работещите в нея хора. Във връзка с това съпоставя двете концепции за организация на управлението, условно наречени „Теория X“ и „Теория Y“.

„Теорията X“ - пише Макгрегър –акцентува върху тактиката на контрола, върху процедурите и методите, които дават възможност да се предписва на хората какво трябва да правят, да се определя изпълняват ли те това и да се прилагат насърчения и наказания.

Теорията Y отделя повишено внимание на характера на взаимоотношенията, на създаването на среда, благоприятна за възникване на преданост към организационните цели и даваща възможност за максимално проявяване на инициатива, изобретателност и самостоятелност при постигането им. Материалното насърчаване не може да бъде стимул, подбуждащ човека към по – ефективна работа. „ След като насити стомаха си човек започва да мечтае за задоволяване на потребности

от по – високо равнище. Той се стреми по – ярко да изрази своята личност и да задоволи своето „ Аз “, насищането на което е много по – трудно, отколкото насищането на стомаха “

Социометрията е основна тема в трудовете на Джейкъб Морено . Това е една сравнително нова наука, развила се постепенно след световната война от 1914 – 1918 г., която измерва взаимоотношенията и има за цел да направи обективна преценка на основната структура на човешките общества. Трудностите по пътя към тези знания могат да се обединят в три категории: а) големият брой на хората, б) необходимостта да се осигури представително участие и в) необходимостта от продължителни и многократни изследвания. Всеки индивид трябва да се обсъжда конкретно и съответно да се отчитат всички взаимоотношения, които той може да има. Това изследване би позволило да се създаде психологическа география на човешкото общество. Социометрията се стреми да осигури такова участие като използва основна част от метода важен проблем от обществения живот, пред който са изправени хората в дадения момент. Това се постига като се разшири ролята на наблюдателя – изследовател – той започва да се идентифицира с целите на всеки индивид и се старее да го подпомогне в осъществяването им.

Серж Московичи въвежда социалната психология като научна дисциплина в Европа. Той поставя началото на изследванията на социалните представи, на активните малцинства и на проблемите на колективната психология.

Московичи е роден през 1928 г. в Бесарабия. Неговите най-известни трудове са „Векът на тълпите“, „Социална психология“, „Машината за богове“. През 2006 г. Московичи публикува в САЩ новата си книга „Изграждането на съвременната социална психология“.

Лестър Търоу изследва условията за изграждане на благосъстояние в условия на съвременната икономика. Това са новите правила за хората, компаниите и нациите в икономиката, основаваща се на познанието. В своята книга, авторът разглежда най – вече третата промишлена революция, която се извършва в наши дни. Основното в произведението му “ Изграждане на благосъстояние “ е така наречената “Пирамида на благосъстоянието”.

През XX–ти и XXI–ви век водещата икономическа роля, ще зависи от системните инвестиции в изследователската и развойна дейност, за планирано създаване на нови технологии. За да се превърне в капитал тази способност да се изобретяват нови технологии, е необходимо да се промени образователната система. Според Лестър

Търоу, бъдещето е в подготвените учени, техници, опитни ръководители, инженери и в крайна сметка квалифицирани работници, а не просто един опитен, религиозен и потомствен елит, както е било преди. Пирамидата на благосъстоянието започва с общественото устройство. То е много важно за съвременната икономика. Бедните страни се характеризират с хаос, безредици и неспособности да се устроят в обществено отношение. Не са в състояние да подържат обществения ред. Не могат да правят и построят инфраструктурата си. Те са нежелани за инвестиране страни, тъй като са икономически нестабилни. Търоу твърди, че стабилните икономически страни с ниски данъци са стабилни и желани от инвеститорите. За Лестър Търоу, образоваността е много важна в днешно време за икономика базираща се на познанието. За всяко общество реда е много важен. Такова общество, което най-много от всичко цени реда, няма да стане съзидателно, но и без необходимата степен на ред, творческия дух изчезва сякаш го поглъща черна дупка.

1. РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНАТА ПСИХОЛОГИЯ ПРЕЗ XIX И XX ВЕК

Социалната психология (СП) е относително млада наука. В сравнение с развитието на други обществени и хуманитарни области на знанието тя твърде късно се идентифицира. Нейното раждане е в началото на XX век.

Историята на социалнопсихологическите идеи, знания и изследвания е свързана с историята на психологията. Психологията става наука в пълния смисъл на думата (с предмет, принципи, подходи, методи и методология, изследвания и др.) във втората половина на XIX век, когато в Лайпциг започва да функционира лабораторията на Вилхелм Вунд. Социалната психология се ражда 30–40 години по-късно – в началото на XX век, като точната рождена дата остава спорна и до днес.

Историята на социалната психология по общоприетото мнение включва три основни етапа, които са твърде различни по продължителност.

Първият етап започва някъде в древността и завършва в средата на XIX век. Той представлява натрупване на знания относно социалнопсихични неща (явления, качества, процеси, тенденции и др.) и се осъществява в сферата на религията, на философията и по-късно на психологията. Наричат този етап предистория, тъй като предхожда и обуславя създаването на социалната психология като наука.

Вторият етап е свързан с обобщаването на емпиричните и концептуални знания за социалната психика и нейните многобройни аспекти, характеристики и прояви. Това прави реално възможно отделянето на Социалната психология (СП) като самостоятелна социалнопсихологическа научна област. Този процес трае близо половин столетие – от втората половина на XIX век до към 20-те години на XX век.

Третият етап представлява формиране и развитие на самостоятелната наука социална психология. Започва от 20-ге години на XX век и продължава в световен мащаб и досега.

Социалнопсихичното е толкова старо, колкото и светът на човека. Свидетелства за това има много. Първите тематични съчинения в тази област са от преди 4000-5000г. Още в най-ранните периоди на възникване на изкуството в колективните песнопения на хората е възлатен нагонът към другите - импулсът за единение с тях. И както в естетиката прекрасното се разкрива редом с грозното, така и в социалната психология общуването присъства с цялата амплитуда на своята скала - от пълното сливане между хората, до крайното отчуждение - разкривайки същевременно дълбочината и драматизма на човешката душа. За тези 4, 5 хилядолетия се натрупват много и задълбоени разработки и съчинения: Открояват се публикуваните мисли на Монтескьо за народния дух през 1748г; цялото творчество на Хегел през 19 век; от 1859г излиза списание по народопсихология и езикознание. Неговите автори - Лацарус и Щайнтал поставят началото на народопсихологията: за нейните параметри, къде съществува, характеристиките ѝ и т.н.. Цялата втора половина на 19в е процес на формиране на СП. Тя се занимава с макропсихологични проблеми (на войните, революциите, народите и др.) Тогава се използват традиционните методи на традиционната философия (наблюдението и разсъждението). Не се прилагат точни факти за анализ, а направените изводи не са свързани с практиката. Четат се и се пишат само книги. Въпреки това западноевропейското общество си променя мисленето.

Кои са непосредствените предпоставки и причини за възникването на новата наука във втората половина на XIX век:

- минава епоха на революциите и бурните масови настроения от 30-50-те години на XIX век и особено революциите от 1848/1849 г. известни като "Пролетта на народите";
- тогава е създадена колониалната система – водещите индустриални европейски държави се натъкват на народи в другите континенти със съвсем различна от тяхната психика;
- руши се традиционната психика - в традиционното общество традициите и

Обичаите са канализирани, а сега тези канали се разпукват и на преден план излиза човекът. С това започва да се забелязва ролята на психиката;

- обществото се усложнява, неговото управление става трудно; хората се нуждаят от подготвени да управляват хората кадри. Тази причина е много важна, защото става ясно, че има социална необходимост от новата наука;

- натрупаните наблюдения за СП започват спонтанно да се структурират; започва спонтанното възникване на науката.

СП от началото възниква като клон в другите обществени науки - история, право, литературознание, етнография, социология. Клоновете започват да се съединяват в самостоятелна наука. През 90-те години на XIXв. се стига до първия разцвет на СП. Появяват се известни имена. По времето на този разцвет СП е под покровителството на социологията. Психолозите тогава отричат СП и смятат, че тя просто е масова психология. Това виждане на психологията се нарича методологически индивидуализъм.

Още с възникването си СП се разделя на две течения:

- занимава се с колективната психика;
- занимава се със социални фактори на индивидуалната психология - Авторите от това течение биологизират СП

Обединяването на тези клонове води до създаването на СП през последното десетилетие на XIXв.

Най-общо през XIX век СП през XIX век се характеризира:

- занимава се с макropsихични проблеми- психология на масите и др.
- Най-модерните тогава теми са психология на революциите, психология на войните и психология на народите.
- СП използва методите на традиционната социална философия, т.е. не е още точна наука, няма точни изследвания и точна фактологическа база;
 - СП не е свързана с практиката- социално-психологическите публикации са написани есеистично, четат се от всички като забавно четиво;
 - СП е и географски локализирана- тогава СП е европейска наука и изследва европейски проблеми.

Според проф. М Драганов не е вярно, че СП не е практическа наука по това време. Тя променя начина на мислене, обогатява и повишава политическата култура, увеличава толерантността. Грешно е да се смята, че СП е нямала никакво влияние по това време.

Още с възникването си СП има и географски координати. През 19в СП се разглежда за европейските народи; за европейския начин за мислене. Началото на 20в започва нов етап. СП започва да се занимава с микросоциални проблеми; въвежда точни количествени методи на анализ; свързва се с непосредствената практика (институции, селища, фабрики и т.н.) През 30те год. На ХХ век в Скандинавия изследват настроеността на работниците (готовността за стачка), ефекта от рекламата. СП става самостоятелна гранична наука между психологията и социологията. През 1912-1918г на мода излиза американската СП. Нейната лидерска позиция се запазва до днес.

Кои са общите особености на социалната психология през ХХв. Миналият век внесе в СП дълбоки промени у всички нейни характеристики:

1. СП се занимава главно със социалната психика на индивида и с психиката на малката човешка група. При големите групи се интересува главно от политическите настроения;

2. СП на ХХв. се превръща в точна наука - занимава се с точни количествени методи на анализ;

3. СП се свързва пряко с непосредствената обществена практика - социалните психолози са експерти, консултанти или изследователи, които се занимават с конкретни институции и с конкретни обществени проблеми. Обществената практика изисква да се правят непрекъснато редица специализирани изследвания;

4. СП вече не е разделена на клонове, а е самостоятелна наука. Както бе вече подчертано тя започна да се дели на социологическа СП и на психологическа СП;

5. СП започва да се дели на школи - те са относително индивидуални и често пъти не се признават едни други. Историята на СП през XXв. е история на школите;

6. водеща е СП в САЩ. Европейската СП на два пъти прави опит да се отдели от американската.

Модните проблеми които са разисквани приоритетно от СП на XX век са:

- малката човешка група;
- СП на познанието;
- социалнопсихичен климат;
- психология на начина на живот;
- психология на научно-техническото развитие;
- психология на етническите взаимоотношения;
- идентичност на личността и национална идентичност.

3. ШКОЛИ В СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА ПРЕЗ XX ВЕК

Историята на СП през 20 век е историята на школите. През 5-10 г. се сменят модите в СП. След Втората световна война всички се занимават с малките групи, през 60-те – със социалната нагласа. След нея идва на мода социологията на научно-техническата революция. През 80-90г се появява проблема на идентичност на човека, нацията ит.н. Говори се за психология на етническите взаимоотношения. В началото на 21в. с приоритет се изследват психологическите проблеми свързани с глобализацията.

Макар, че не е необходимо масовите прояви в обществото да се свързват непременно със социалните сблъсъци, все пак в историческия процес на цивилизоване на човека те твърде дълго са били съчетавани. По тази причина за множество изследователи масовото поведение се оказва свързано с насилие-респективно с жестокост, разрушителност, алогичност от гледна точка на здравия разум. От друга страна развитото индустриално общество е капитализирало огромно количество социални средства, труд, интелект, организация. Трупани със столетия тези придобивки е можело да бъдат пометени за часове от разрушителната сила на масите. Ето защо катастрофичният характер на масовите прояви привлякъл интереса на осъзнаващото се човечество към тях. Един от първите идеолози на психологията на масите е Г. Льобон (1841-1931). Излагайки своите възгледи за масите като ТЪЛПА, той ги противопоставя на елита. В "Психология на тълпите" характеризира масите като съвкупност от волево неразвити и на ниско умствено равнище хора. В тълпата хората се обезличават, губят своята самостоятелност. При тях доминира емоцията, неадекватни са, лесно внушаеми. Школата, която създава Льобон се нарича „Романска школа на СП“, възниква в романска Европа и съществува и до днес.

През 1912г. възниква БИХЕЙВИОРИЗМЪТ. Създаден от психолози като Джон Уотсън и Едуард Толмен, бихейвиоризмът почива на изучаване на животинското поведение. Според бихейвиористите психологията трябва да е наука за поведението, за поведенческите актове, а не за ума и отхвърля идеята, че умствени идеи като вярванията, желанията или целите трябва да се изучават научно. Уотсън написва серия от статии, в които казва: „стига с тази психика, да се занимаваме с реални неща.“ Въздействието на стимулите върху реакциите. /S/R/. Само за 5г тази школа става доминираща. След това започват критиките. За тях казват, че оставят СП без психика, има само стимул и реакция. Уважавано име в света на бихейвиористите е това на руския физиолог И. Павлов. До появата на бихейвиоризма в психологията се смята, че м/у стимула и реакцията стоат психични процеси и неврофизиологични механизми. /S-P-R/. Опитват се да сглобят явленията в определени конструкти. Те говорят за фрустрацията- пречка, която не ни позволява да постигнем целта, към която се стремим.

Има две групи- хартбихейвиористи и реформисти.

През 30те години реформистите въвеждат нови понятия - вместо социализация говорят за социално научаване. Вместо мотив говорят за драйк. Създават понятието ФРУСТРАЦИЯ-пречка, която не ни позволява да постигнем поставената цел.

Третата школа е школата на Фройдизма или ПСИХОАНАЛИТИЧНАТА школа. Независимо от всички нападки Фройд е всепризнат в световен мащаб. Той открива подсъзнателното за науката. Онова, което в глъбините на психиката управлява човешкото поведение. Той разкрива как от несъзнателния инстинкт се ражда съзнанието. Как животинското преминава в човешко. Описва прехода от ТО към АЗ. Подчертава огромната роля на ЛИБИДОТО в организацията на психичния процес за гарантиране запазването на вида. Един от изтъкнатите му сподвижници, а по-късно негов опонент и реформатор е Карл Юнг(1875-1961). Той десексуализира либидото, превръщайки го в психична енергия въобще. Запазва подсъзнателното, различавайки в него две нива: индивидуално и колективно подсъзнателно. Последното съдържа опита на предишните поколения, запечатан в мозъка под формата на АРХИТИПОВЕ. Хуманистичната вълна влиза в спор с този възглед за отношението индивид – общество. Един от изразителите на противоположната теза е А.Адлер. В основата на цялата човешка дейност той поставя стремежа към лично превъзходство. Този стремеж възниква в търсене на компенсации на чувството за непълноценност. Човекът е социален по природа, има социални подбуди, ценности и интереси, които намират конкретно въплъщение в неговата социална среда. Застъпници на такова съждение са третото поколение фройдисти. Един от тях е Ерик Фром (1900-1980). От една страна той съзира социалните потребности, присъщи на човека, а от друга - невъзможността те да бъдат удовлетворително задоволени в съществуващото общество. Вместо да реализира своята природа, индивидът бива подложен на едно моделиращо влияние, което го пригажда към обществото. Други изявени представители на третото поколение фройдисти са: Хари Съливан -защитаващ тезата за психичната защита; Карен Хорни също смята, че човек е заобиколен от враждебен свят още от раждането. Цял живот неприятности създават в човека тревожност. Тя нарича това-коренна тревога. Ерик Ериксън - изследва идентичността и нейното възстановяване след голямата депресия.

Б) ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ НА МОДЕРНАТА СОЦИАЛНА ПСИХОЛОГИЯ

Основните школи тук са четири:

1. Необихевиористко направление: акцентът е върху поведението (S®R). Концепции:

- Теория за агресията – фрустрация, агресия, сдържане, изместена агресия;

- Теория за подражанието – Г. Тард: подражанието е най-важният механизъм за поведението на хората; то се научава, създава, възпитава в процеса на социализация;

- Долард и Милър – в социума фрустрацията води до колективна агресия. Катарзис – гледането на насилие намалява агресията, като я пренасочва и изменя;

- Диадическо взаимодействие – масови явления в пълния смисъл на думата няма – в групата хората взаимодействат по двойки.

2. Когнитивистично направление: акцентът е върху познанието, в противоположност на бихевиоризма. Всичко, което става в социалната общност, се базира на познавателните процеси; разбирането и интерпретирането на нещата води до идеите, вярванията, нагласите, които управляват поведението и са регулатори на живота на човека. Поведението в групата зависи от образи и понятия. Главни проблеми за изследване са: перцепция, нагласи, атракция (привличане). Използват се понятията “инсайт” и “интуиция” от гешталтпсихологията, за да обяснят някои явления в масовата психика. Курт Левин създава Теорията за психологическото поле – пространството, в което се движи човекът. То включва конкретния човек и другите хора и обекти така, както той ги възприема; в него се осъществяват взаимодействията на индивида със средата. Занимава се със същността, развитието, разпадането и т.н. на малката група. Създател е на категоризацията на трите лидерски стила.

Това е най-голямата школа в СП днес. Основатели са:

-
баланс

Хайдер- теория за познавателния

- Фестингър- теория за когнитивния
дисонанс

- Арнсън- „Човекът- социално
животно”

Близки до когнитивното направление са :

- Психоаналитично направление: акцентиращо на психоаналитичните методи, които се прилагат прагматично.

- Теория за груповото развитие – Т-групи (тренинг групи).

- Теория на Шутц за интерперсоналното поведение – три междуличностни потребности: от включване, от контрол и от любов формират поведенски образци и личностни типажии. Поставят се въпроси за груповата съвместимост, развитието и управляването на групите.

Интеракционистко направление: акцентът е върху социалните взаимодействия:

- Джордж Хърбърт Мийд – за развитието на Аза е много важна социалната среда, където се осъществява общуването. Хората комуникират чрез значими жестове, които са символни.

- Ролеви теории – Гофман, Бърн.

- Теория за референтните групи – Роберт Мертон: за всеки човек има група хора, с които да се сравнява при определяне на статуса си – референтна група. Това става

несъзнателно и е мощен стимул за поведението.

СЪЩЕСТВУВАТ още:

- Школа на социометрията;

- Школа на символния интеракционизъм;

- Школата култура и личност:

Основателки са Маргарет Мийд и Рут Бенедикт. Според тях националната култура е система, която уеднаквява хората в нейния обсег и следователно културата е матрица за създаване на типови личности, следователно може да се говори за личностен профил на културата и накрая натискът на културата в/у всекидневното поведение на човека се нарича национален характер.

- Афективни теории за стабилността: тук подбудителна сила на човешкото поведение е запазването на желано емоционално състояние. Към това направление се отнасят:

-Теориите за снемане на напрежението: състоянието на възбуда не е желателно, затова личността се стреми да не стига до него, или ако го е стигнала, да го неутрализира. Това е една привлекателна представа за способността на човешкия индивид, в чиято основа лежат психичните механизми на изтласкването и рационализацията. Масово разпространена е и ортодоксалната психоаналитична представа, че всяка възбуда от еротичен или танатичен характер е болезнена, и затова отслабването и носи удоволствие.

- Его-защитните теории: човек се стреми да поддържа определена приемлива концепция за себе си. Следователно той възприема, променя, забравя или избирателно си измисля своята биография, настоящата ситуация и бъдещите си очаквания така,

както смята за добре.

- Експресивните теории: наричат се още катарзисни, външно изиграни. Личността се удовлетворява или облекчава като се разкрие външно, или като даде воля на преживяванията си – психически катарзисът е възможен в два плана: онтологичен: това е организмичното напрежение при упражняване на спорт, физически труд, особено планинско катерене – занимания, които водят до радост или облекчение, и психологичен: въплъщава се в импулса за споделянето и изразяването на чувствата във външен план.

- Теориите за създаването на навик /за научаването, за повторението, за подкреплението, за познатостта, непосредствената близост и т.н./ - основна е идеята, че във всяка нова сходна ситуация индивидът реагира по начин, какъвто вече успешно е използвал във подобна ситуация.

Афективни теории за растежа: тук личността се стреми към непрекъснатата промяна, а не към сдържаност и стабилност. Към това направление се отнасят:

- Теориите за себичността: изхождат от философските идеи на Фридрих Ницше за нуждата на човек от самовъзвеличаване с понятия като себеутвърждаване, власт, господство, насоченост към постижения, търсене на успех и на превъзходство на всяка цена.

- Теориите за играенето на роли: тук личността се представя като търсеща идентичност. Тя като че ли има нужда от “себесъздаване” за да засилва значението на своето Аз. Постига го като приема мисли, преживявания и поведение, считайки ги за уникални. Така създава представа за себе си, която я тласка към осъзнаване собствената и стойност.

- Теориите за човешката близост: изхождат от нуждата на човек да спечели благоразположение от другите, желанието да бъде приет и обичан. Доказано е, че когато се страхува, има проблеми, дълбоко страда или е в стрес, човек се възстановява по-бързо и по-добре ако знае, че някой някъде го обича. Личността се стреми към общуване. Самото условие да е с другите и носи удоволствие, а удовлетворението и

по-нататък е резултат от сигналите, които те и дават, че харесването е взаимно.

- Теориите за фасилитацията (фасилитатор=улеснител). Характеризират междуличностните отношения в групата. Има индивиди, които получават облекчение, когато са в група, сред другите, освобождават се от притеснения, от редица психични бариери, завишават доверието в себе си и увеличават индивидуалните си способности. Предполага се също, че човешките същества са със вродена внушаемост, имат непреодолим импулс за имитация /повторение на поведението на близките и синхронизиране с преживяванията им/.

4. СОЦИАЛНАТА ПСИХОЛОГИЯ В БЪЛГАРИЯ

У нас има дълго донаучно развитие. Първото цялостно съчинение по социална психология е уводът от Йоан Екзарх към „Небеса”. Второто е есето на Петър Черноризец „Съпротивата срещу всичко”. Третото съчинение е „Беседа против богомилите” от Презвитер Козма. Съчинението на Патриарх Евтимий е посветено на Иларион Мъгленски.

От Възраждането: Паисий Хилендарски, монах Харитон. През 18 в. Йосиф Брадати пише “Трактат за жените”- психологически анализ на женската психика.

Като основател на социалната психология в България може да бъде посочен Георги Раковски. Той пише за духа на равенство между българите в книгата си „Показалец”. Той е човекът, който осъзнава предмета на социалната психология.

Други представители: Христо Ботев, Любен Каравелов- е изключително голям народовед. Написва книгата “Записки за България и българите”. Прави характерология на тракийците около Пловдив и на шопския район, както и обща характеристика на българите; “Мамино детенце”. Петър Дашев - “Анализ на социалното положение” – изследва отчаянието и надеждите на българите. Петко Славейков, Васил Друмев (1872г.- студия за характерология на българското духовенство, „За отхраната”), Стойо Шишков, Димитър Маринов народовед и етнограф, който в края на 19 в. написва “Жива старина” в 7 тома. Изследва: 1. вярванията и суеверията на народа; 2. психология на двата цикъла празници и обичаи – житейски и годишен; 3. психология на

взаимоотношенията в традиционните български общности – задруга (най-близките роднини), влака (всички роднини), племе. Иван Селимински.

Развитие на социалната психология през ХХв.:

- Народопсихология - Тодор Панов, който е родоначалник на системните народопсихологически изследвания. Написва “Психология на българския народ” и “Психология на масите”. Преподава масова психология и социология във военното училище в София. Изследва темперамента на народа и търси факторите за образуване на националния характер; опитва се да разбере социалнопсихологическата страна на обществените събития – политика, война. Сочил основни черти на националния характер. Стела Русчева пише в списание “Философски преглед” студии за учтивостта, досадата, искреността, човешката солидарност, комплимента. През 1929 г. пише книгата “Опит върху отношението между социологията и психологията”. Димитър Маринов, Антон Страшимиров, Иван Хаджийски - пише “Бит и душевност на нашия народ”, “Оптимистична теория за българския народ”, студии, статии, книги. Той изследва структурата на психиката на българския народ, изследва социалните роли в отделните възрасти, жизнените идеали на българския селянин, Стоян Костурков;

- Психология на обществения живот - Проф. Спиридон Казанджиев, ученик на Вунд, пише “Колективният човек”, “При извора на живота”, студии и изследвания на колективната психика.

- Психология на религията - Д. Панов, Ив. Панчовки;

- Психология на образованието- Здравко Петков;

- Психология на изкуството- М. Арнаудов, който пише няколко книги по отделни български традиции, като прави етнографски и психологически анализ. Кинкел е основател на социологическото дружество в България. Пише “Психология на революциите”. Изследва биологичните и социалнопсихологически корени на престъпността, проституцията, самоубийството. Д-р Никола Кръстников, ученик на Вунд, е психиатър. Той тръгва от клиничното към

общественото и социалното. Изследва черти на националния характер като завист, хитрост, скритост, недоверчивост, анализира от психологическа гледна точка политическия живот. Пише статии, студии. Александър Илков пише през 1929 г. “Психология на българските политически партии”. Димитър Страшимиров – “История на Априлското въстание”; изследва психиката на хайдутина, Ботев, Левски. Петър Дървингов пише “Военна България”, “Етюди на българската социална действителност” и др. Изследва масовата психология на турците, формирането на българската национална психика, националните чувства и идеали. Антон Страшимиров в основната си книга “Книга за българите” посвещава по две глави на основните български племенни групи – мизийци, тракийци, шопи, македонци и рупци (родопчани). След това в две глави прави обобщаваща характеристика на българския народ като цяло.

- Теория на социалната психология- Тодор Павлов, Добран Гарвалов – “Социална психопатология” – масови истерии, психология на нестинарството и др.

- Психология на науката

- психология на града

- психология на социалните групи

След втората световна война има криза в СП. Най—ускорено развитие имаме при Народопсихологията. Тай-изявените имена тук са на Е. Карамфилов, Марио Семов, Тончо Жечев, Тодор Иванов Живков, проф. М. Драганов;

- Масова психология- Дончо Градев

- Психология на града и етнопсихология- Т. Неделчева

- Психология на армията- Георги Йолов - изследва още затворническите групи, социалната психика в критични ситуации. Марко Семов изследва българския национален характер.